

Aleksandra Bagińska-Masiota*

PRACA DYPLOMOWA JAKO PRZEDMIOT PRAWA AUTORSKIEGO

Streszczenie

W artykule autorka stawia pytanie: czy można stosować w stosunku do prac dyplomowych sposób definiowania pojęć: „samodzielne” i „opracowanie” z ustawy o prawie autorskim, czy też należy poprzestać na wykładni gramatycznej pojęć dokonywanej na podstawie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym (w myśl zasady autonomii pojęć w ramach danego aktu prawnego)? W celu odpowiedzi na pytanie autorka wskazuje na znaczenie słownikowe pojęć: „samodzielne” i „opracowanie”, następnie przedstawia znaczenie słów „samodzielne” i „opracowanie” na gruncie prawa autorskiego. Autorka dochodzi do wniosku, że zestawienie określeń „samodzielne” i „opracowanie” używanych w definiowaniu pracy dyplomowej przez ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i na gruncie prawa autorskiego wzajemnie się wyklucza. Dokonywanie wykładni sformułowania „samodzielne opracowanie” na gruncie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym powinno odbywać się w drodze wykładni gramatycznej tych pojęć.

W dalszej części artykułu autorka zastanawia się, czy brak zgodności w rozumieniu pojęć „opracowanie” i „samodzielność” na gruncie prawa autorskiego i ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym wyklucza możliwość ochrony prac dyplomowych na gruncie prawa autorskiego. Dochodzi do wniosku, że prace dyplomowe mogą stanowić przedmiot prawa autorskiego, o ile spełniają warunki wyznaczane przez art. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Chodzi tutaj o specyficzne dla tej gałęzi prawa przesłanki warunkujące objęcie ochroną prawa autorskiego intelektualnych wytworów pracy ludzkiej. Istnieją one, obok wymogów formułowanych co do charakteru pracy

* dr Aleksandra Bagińska-Masiota, Katedra Prawa Prywatnego WZ SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Poznaniu

dypłomowej w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, w tym zapisów wskazujących na określony sposób wyrażenia, konieczność utrwalenia pracy dypłomowej (w przypadku prac pisemnych) oraz konieczność posiadania określonej wartości.

Słowa kluczowe: praca dypłomowa, samodzielne opracowanie, przedmiot prawa autorskiego

Rozważania na temat statusu prawnego prac dypłomowych na gruncie prawa autorskiego rozpocząć należy od analizy uregulowań prawno-administracyjnych prac dypłomowych zawartych w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym (dalej u. p.s.w.)¹. Wspomniana ustawa włączyła w 2014 r. do katalogu wymagań niezbędnych do ukończenia (większości²) studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz jednolitych studiów magisterskich obowiązek złożenia pracy dypłomowej w celu zweryfikowania poziomu wiedzy i umiejętności studenta³. Zdaniem projektodawców obowiązujące wcześniej ograniczenia tych wymagań do egzaminu dypłomowego mogły okazać się niewystarczające do zweryfikowania efektów kształcenia⁴. Efektów w postaci wiedzy, rozumianej jako zasób powiązanych ze sobą faktów, zasad, teorii i doświadczeń przyswojonych przez osobę uczącą się i umiejętności, rozumianych jako zdolność wykorzystania wiedzy oraz wyćwiczonych sprawności do wykonywania zadań oraz rozwiązywania problemów.

¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2005 r., nr 164, poz. 1365, z późn. zm., art. 167a ust. 2 i 3.

² Zob. art. 167 ust. 2 u. p.s.w., który stanowi, że w przypadku kierunków lekarskiego, lekarsko-dentystycznego i weterynarii datą ukończenia studiów nie jest data złożenia egzaminu dypłomowego, lecz data złożenia ostatniego wymaganego planem studiów egzaminu, co sugeruje, że nie wymaga się dla tych kierunków przygotowania pracy dypłomowej. Zdaniem Pawła Dańczaka (*Decyzja administracyjna w indywidualnych sprawach studentów i doktorantów*, LEX 2015) powołany przepis nie jest w pełni precyzyjny, bo do podobnego wniosku, co wyżej przedstawiony, można by dojść w odniesieniu do ukończenia studiów na kierunku farmacja, gdzie jako moment ich ukończenia wskazano datę zaliczenia ostatniej przewidzianej planem studiów praktyki. Tymczasem, zdaniem tego autora, nie budzi wątpliwości i potwierdzają to regulaminy studiów uczelni medycznych, że dla uzyskania tytułu magistra farmacji wymagane jest przygotowanie pracy dypłomowej oraz złożenie na jej podstawie egzaminu dypłomowego, tyle że data egzaminu nie będzie w przypadku studiów farmaceutycznych dniem ich ukończenia. Zob. <https://sip.lex.pl/#/monografia/369328090/73?keyword=da%C5%84czak&toHit=1> (dostęp 25.11.2016).

³ Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2014 r., poz. 1198, art. 1 pkt 110.

⁴ Uzasadnienie zmian w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, dokonanych ustawą z dnia 11 lipca 2014, <https://sip.lex.pl/#/projekt-ustawy/101949604?unitId=justification> (dostęp 25.11.2016).

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym zawiera, na mocy wspomnianej nowelizacji z 2014 r., definicję pracy dyplomowej jako „samodzielnego opracowania określonego zagadnienia naukowego lub artystycznego lub dokonania artystycznego prezentującego ogólną wiedzę i umiejętności studenta związane z danym kierunkiem studiów, poziomem i profilem kształcenia oraz umiejętności samodzielnej analizowania i wnioskowania”. Precyzuje nadto formalną stronę pracy, determinowaną specyfiką kierunku kształcenia, wskazując, że może ona zostać wyrażona np. w formie opublikowanego artykułu, pracy konstrukcyjnej, technologicznej, projektowej, a także może polegać na wykonaniu programu lub systemu komputerowego⁵.

Rzetelność przygotowania prac dyplomowych podlega na mocy postanowień nowelizacji kontroli antyplagiatowej przed ich obroną z wykorzystaniem programu antyplagiatowego i ogólnopolskiego repozytorium pisemnych prac dyplomowych. Uczelnie zostały nadto obowiązane do niezwłocznego przekazania pracy dyplomowej po pozytywnym zakończeniu obrony do ogólnopolskiego repozytorium pisemnych prac dyplomowych⁶. Negatywne wyniki kontroli programem antyplagiatowym mogą być natomiast podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej studenta, a dalej skutkować nieważnością decyzji o nadaniu tytułu zawodowego⁷.

Ustawodawca nie definiuje pojęcia „samodzielne opracowanie” w u. p.s.w. Istnieje natomiast orzecznictwo Sądu Najwyższego i innych sądów, a także ustalone w języku prawniczym znaczenie tych terminów na gruncie prawa autorskiego. W prawie autorskim synonimem opracowania jest utwór zależny niemający cechy samoistności, co oznacza w pewnym uproszczeniu, że zawiera on elementy twórcze pochodzące z innych utworów. Samodzielność natomiast, także na gruncie obecnie obowiązującej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, można rozpatrywać, odróżniając utwory inspirowane od zależnych, tym drugim nie przydając cechy samodzielności, z uwagi na wyraźne korzystanie z utworów innych osób⁸.

⁵ Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2014 r., poz. 1198, art. 1 pkt 111.

⁶ Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2014 r., poz. 1198, art. 1 pkt 111.

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2005 r., nr 164, poz. 1365, z późn. zm., art. 167a ust. 4 w związku z art. 214 ust. 4 oraz art. 193.

⁸ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim mówiła wprost o samodzielnej twórczości w odniesieniu do utworów inspirowanych, utworom zależnym nie przydając tej cechy. Koncepcja normatywna instytucji opracowania jest tożsama z koncepcją ustawy z 1952 r., co w praktyce umożliwia wykorzystywanie przy dokonywaniu wykładni art. 2 u. pr. aut. orzecznictwa i poglądów doktryny sformułowanych na podstawie poprzedniej ustawy. Dz. U. z 1952 r., nr 34, poz. 234, par. 4.

Pojawia się więc pytanie, czy można stosować w przypadku prac dyplomowych sposób definiowania pojęć: „samodzielne” i „opracowanie” z ustawy o prawie autorskim, czy też należy poprzestać na wykładni gramatycznej pojęć dokonywanej na podstawie u. p.s.w. (w myśl zasady autonomii pojęć w ramach danego aktu prawnego)? Przyjęcie reżimu prawnoautorskiego definiowania związane byłoby nadto z przyjęciem określonych konsekwencji prawnych przewidzianych ustawą, związanych z korzystaniem i rozpowszechnianiem utworu będącego opracowaniem. W celu odpowiedzi na pytanie wpierw wskażę znaczenie słownikowe pojęć: „samodzielne” i „opracowanie”, następnie przedstawię znaczenie słów „samodzielne” i „opracowanie” na gruncie prawa autorskiego. Przedmiotem artykułu będzie nadto wskazanie cech charakterystycznych prac dyplomowych jako przedmiotów pozostających pod ochroną prawa autorskiego.

Pojęcie „samodzielny” ma charakter wieloznaczny. Najpełniej wieloaspektowość tego słowa oddaje *Wielki słownik języka polskiego*, poprzez wskazanie określonych kwalifikacji tematycznych, tj.: człowiek, decyzja, dzieło, lokal, kraj. W omawianym kontekście najważniejsza, z uwagi na drugi definiowany człon – czyli opracowanie – wydaje się kwalifikacja „samodzielności” w odniesieniu do cech i właściwości materii, czyli dzieła. Słownik definiuje wówczas samodzielność dzieła/utworu/pracy, jako „niebędące kopią, podróbką, przeróbką lub naśladownictwem”⁹. Według *Słownika języka polskiego PWN* samodzielny w odniesieniu do cech i właściwości materii to: „powstały bez czyjejś pomocy, czyjegoś wpływu, wykonany niezależnie przez kogoś; tworzący odrębną całość”¹⁰. Według słownika pod red. W. Doroszewskiego samodzielność to: „cecha tego, co było wykonane samodzielnie, objaw, wyraz czyjegoś samodzielnego działania, oryginalność”. Samodzielność natomiast to: „nieuleganie niczym wpływom, niepodleganie niczyjej władzy, obchodzenie się bez niczyjej pomocy, niezależność”¹¹.

Z definicji słownikowych wyłania się więc obraz samodzielności jako dzieła wykonanego w ten sposób, że:

- 1) ktoś nie ułatwia studentowi jego stworzenia (nie pomaga);
- 2) ktoś nie powoduje określonych zmian w tym dziele (nie wywiera wpływu);
- 3) powstało ono w zgodzie z własnymi poglądami (niezależność);

⁹ *Wielki słownik języka polskiego*, http://wsjp.pl/index.php?id_hasla=1574&id_znaczenia=4038080&l=22&ind=0 (dostęp 1.02.2017).

¹⁰ *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/samodzielność.html> (dostęp 5.12.2016).

¹¹ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/samodziel-nosc;5494776.html> (dostęp 5.12.2016).

- 4) jest ono postrzegane jako jeden obiekt, choć można w tym wyodrębnić mniejsze obiekty (tworzy odrębną całość);
- 5) nie jest ono odwzorowaniem innego dzieła, o którym powiedzieć można, że jest autentyczne (nie jest kopią);
- 6) nie jest nielegalną kopią dzieła stworzonego dla uzyskania korzyści (nie jest podróbką);
- 7) nie jest dziełem powstałym w wyniku wprowadzenia w nim zmian, przystosowania go do innych środków wyrazu (nie jest przeróbką);
- 8) nie przypomina innego dzieła (nie jest naśladownictwem);
- 9) nie jest kopią, podróbką, przeróbką lub naśladownictwem (oryginalność rozumiana jako autentyczność);
- 10) nie zostało oparte w procesie twórczym na jakimś wzorze (oryginalność w kontekście działalności twórczej człowieka);
- 11) wyróżnia się czymś niezwykłym, różni się od innych obiektów tego samego rodzaju, (oryginalność rozumiana jako nietypowość).

Wielki słownik języka polskiego kwalifikuje opracowanie do wytworów intelektualnych działań człowieka, definiując je jako „dzieło omawiające i przedstawiające wyniki prac dotyczących określonego zagadnienia”¹². Według *Słownika języka polskiego PWN* opracowanie to: „rozprawa, praca poświęcona jakiemuś zagadnieniu lub czyjejś działalności”¹³. Według *Słownika języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego opracowanie to: „dzieło krytyczne omawiające np. czyjąś twórczość, rozprawa poświęcona jakiemuś zagadnieniu, monografia”¹⁴. Z definicji słownikowych wyłania się więc obraz opracowania jako nowego dzieła powstałego na podstawie istniejącego zagadnienia, dokumentacji lub/i źródeł. Definicje słownikowe nie podnoszą aspektu wtórności opracowania względem wcześniej powstałego utworu.

Konkludując, na gruncie wykładni gramatycznej, prowadzonej w oparciu o u. p.s.w., sformułowaniu „samodzielne opracowanie” można nadać następujące znaczenie: samodzielnym opracowaniem jest odrębne dzieło, powstałe na podstawie istniejącego (niematerialnego i materialnego) zasobu (dziedzictwo) kulturowego, wykonane bez pomocy i wpływu innych osób, niewykorzystujące

¹² *Wielki słownik języka polskiego*, http://wsjp.pl/index.php?id_hasla=7837&ind=0&w_szukaj=opracowanie (dostęp 1.01.2017).

¹³ *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/opracowanie.html> (dostęp 1.02.2017).

¹⁴ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/opracowac;5466967.html> (dostęp 1.02.2017).

w sposób nadmierny lub nielegalny dzieł innych osób, różniące się od innych obiektów tego samego rodzaju¹⁵.

Opracowanie jest także terminem używanym przez ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych w art. 2¹⁶ (dalej u. pr. aut.). Ustawodawca nie formułuje jego definicji legalnej w formie syntetycznej, tak jak uczynił to w przypadku definiowania utworu. Nie oznacza to jednak, że nie można wskazać na pewne charakterystyczne cechy opracowań na podstawie art. 2 u. pr. aut., stanowiącego „podstawę dla określenia zakresu dozwolonego swobodnego korzystania z cudzych utworów”¹⁷. Utwór zależny jest bowiem „szczególnym rodzajem utworu, ponieważ spełniając wymagania, od których zależy uznanie go za przedmiot ochrony prawo-autorskiej, zawdzięcza swe powstanie swoistej relacji między nim a utworem macierzystym”¹⁸. W szczególności należy zwrócić uwagę na ust. 1 i 4 art. 2. Ustęp 1, tworzący otwarty katalog opracowań, brzmi: „Opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja jest przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego”. Ustęp 4 brzmi: „Za opracowanie nie uważa się utworu, który powstał w wyniku inspiracji cudzym utworem”. Na tej podstawie można wskazać na następujące cechy opracowania. Są nimi łącznie:

- 1) okoliczność, że opracować można tylko cudzy utwór (utwór pierwotny/macierzysty);
- 2) okoliczność, że opracowanie jest odrębnym przedmiotem prawa autorskiego;
- 3) okoliczność, że opracowanie nie powstaje w wyniku inspiracji cudzym utworem¹⁹.

¹⁵ Pod pojęciem „dziedzictwo kulturowe”, mając świadomość wieloznaczności i wieloaspektowości drugiego członu tego sformułowania, rozumiem dobra kultury, nauki i sztuki (całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości wytworzonego w ogólnym rozwoju historycznym lub w jego określonej epoce) pozostawione przez poprzednie pokolenia. Szerzej na temat pojęcia dziedzictwa kulturowego, w tym wieloznaczności i wieloaspektowości pojęcia, zob. I. Lewandowska, *Dziedzictwo kulturowe – problemy terminologiczne, zakres podejściowy, podejście badawcze*, w: *Róbcie teatr... Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Bohdanowi Gluszcakowi*, pod red. I. Grzesiak, A. Naruszewicz-Duchlińskiej, A. Staniszewskiego, Olsztyn 2007, s. 65–70.

¹⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. z 1994 r., nr 24, poz. 83, z późn. zm.

¹⁷ E. Traple, *Art. 2*, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, LEX, 2011, <https://sip.lex.pl/#komentarz/587283631/109028> (dostęp 1.02.2017).

¹⁸ M. Poźniak-Niedzielska, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, red. *idem*, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2007, s. 23.

¹⁹ Tym samym do wyjaśnienia pojęcia „opracowania” konieczne jest wyjaśnienie także pojęcia „utwór inspirowany”.

Druga ze wskazanych cech opracowania znajduje bezpośrednie potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, a następnie także sądów powszechnych. Okoliczność, że opracowanie jest odrębnym przedmiotem prawa autorskiego, potwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z 28 listopada 2006 r., podkreślając dwa elementy tego stwierdzenia. Po pierwsze: „dzieło zależne musi spełniać zasadniczy warunek przyznania mu ochrony autorskiej, czyli być rezultatem twórczości”, oraz, po drugie, „twórcze opracowanie utworu podlega ochronie”²⁰. Zasadniczą rolę przesłanki twórczości obok innych ustawowych kryteriów utworu w definiowaniu opracowania, podniósł także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 stycznia 2011 r.²¹.

W art. 2 ust. 2, 3 i 5 u. pr. aut. uregulowano problematykę korzystania i rozporządzania opracowaniem przez jego twórcę; uprawień przysługujących twórcy utworu pierwotnego oraz ogólnych warunków rozpowszechniania opracowania. Ust. 2: „Rozporządzenie i korzystanie z opracowania zależy od zezwolenia twórcy utworu pierwotnego (prawo zależne), chyba że autorskie prawa majątkowe do utworu pierwotnego wygasły. W przypadku baz danych spełniających cechy utworu zezwolenie twórcy jest konieczne także na sporządzenie opracowania”. Ust. 3: „Twórca utworu pierwotnego może cofnąć zezwolenie, jeżeli w ciągu pięciu lat od jego udzielenia opracowanie nie zostało rozpowszechnione. Wypłacone twórcy wynagrodzenie nie podlega zwrotowi”. Ust. 5: „Na egzemplarzach opracowania należy wymienić twórcę i tytuł utworu pierwotnego”²².

W doktrynie podejmowane są próby analitycznego zdefiniowania pojęcia opracowania. W zasadzie nie ma wśród przedstawicieli nauki prawa różnic w sposobie rozumienia pojęcia, choć niekiedy w piśmiennictwie używa się sformułowania „opracowanie” jako synonimu tworzenia²³. Wyrażany jest też pogląd, że o opracowaniu można mówić jedynie w odniesieniu do utworu zależnego²⁴.

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2006 r., IV CSK 203/06, LEX nr 369175, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

²¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2011 r., IV CSK 274/10, LEX nr 738126, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

²² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. z 1994 r., nr 24, poz. 83, z późn. zm.

²³ Na problem ten zwraca uwagę także: R.M. Skarbiński, *Art. 2*, w: *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, red. R.M. Skarbiński, M. Siciarek, pkt 10, Lexis Nexis 2014, <https://sip.lex.pl/#komentarz/587711108/508548> (dostęp 25.10.2016).

²⁴ R.M. Skarbiński, *Art. 2*, pkt 11.

Instytucja opracowania służy wyznaczaniu warunków korzystania z cudzego dorobku we własnej twórczości, pozwalając na zachowanie niezbędnej ciągłości procesów intelektualnych, umożliwiając jednocześnie uznanie efektów bieżącej działalności za nowe i twórcze. Wyróżnia się nadto dwie postaci korzystania z dorobku kultury. Pierwsza ma charakter generalny i jest charakterystyczna dla każdej twórczości – polega na korzystaniu z dorobku kultury poprzez czerpanie z wiedzy naukowej, dorobku języka literatury i osiągnięć kultury materialnej. Drugi sposób korzystania polega na nawiązywaniu w swoim dziele do konkretnego utworu lub utworów stworzonych przez inne osoby²⁵. To drugie rozumienie jest w istocie rozumieniem ustawowym. Na tej podstawie w literaturze proponuje się następującą definicję opracowania: jest to dzieło niesamoistne, powstające w wyniku wykorzystania cudzego, wcześniej istniejącego, choćby w postaci nieukończonyj, dzieła we własnym utworze. Wykorzystanie to polega na przejęciu dorobku twórczego z innego dzieła. Tym samym opracowanie stanowi efekt twórczości dwóch osób: autora utworu pierwotnego i autora opracowania. Twórca opracowania: oddaje w dziele zależnym elementy twórcze oryginału oraz zawiera w dziele wartości własne. Podkreśla się, że przedmiotem opracowania może być całe dzieło lub jego fragment, ale o charakterze twórczym. Przejęcie i twórcze przekształcenie oryginału musi prowadzić do powstania całości stanowiącej odrębny utwór i zdolnej do odrębnej od oryginału eksploatacji. W praktyce oznacza to więc, że opracowanie powinno spełniać wszelkie przesłanki ochrony wynikające z art 1 u. pr. aut.²⁶

W doktrynie definiuje się opracowania także jako „dzieła recypujące z innego utworu treść, a zazwyczaj częściowo i formę, noszące piętno osobistej twórczości opracowującego i służące do rozszerzenia form komunikowania treści dzieła pierwotnego poza jego formą macierzystą”. Aby można było mówić o opracowaniu, z dzieła macierzystego muszą być zaczerpnięte elementy o charakterze twórczym, mające charakter oryginalny. Ponadto, jedynie twórcze wykorzystanie wartości estetycznych i intelektualnych cudzego dzieła uza-

²⁵ *Ibidem*, pkt 6. Także D. Flisak dostrzega problem czerpania z dorobku kultury nawet przez autorów dzieł samoistnych, pisząc: „trudno byłoby znaleźć utwór, który na zasadzie kreacji *ex nihilo* w żadnym wymiarze nie czerpałby z istniejącego dorobku kulturowego”. W przypadku opracowań podkreśla natomiast obopólne korzyści płynące z nawiązania do utworu macierzystego przez twórcę utworu wtórnego, tj. punkt odniesienia dla twórcy opracowania, korzyść majątkowa dla twórcy utworu macierzystego, rozszerzenie kręgu odbiorców utworu macierzystego. Zob. D. Flisak, *Art. 2*, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, LEX 2015, pkt 1, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587669091/466531> (dostęp 1.02.2017).

²⁶ R.M. Skarbiński, *Art. 2*, pkt 12.

sadnia autorskoprawną ochronę opracowania. Wkład pracy twórczej wymagany w przypadku dzieła pretendującego do rangi opracowania jest różny i zależny od rodzaju utworu. Opracowania pozostają jednak w ścisłym związku z przynajmniej niektórymi elementami utworu wcześniejszego, a ich rozpowszechnianie zawsze wkracza w sferę osobistych i majątkowych praw twórcy utworu pierwotnego. Element ten pozwala na rozróżnienie ich od utworów inspirowanych. Wyróżnia się dwie warstwy charakteru prawnego opracowania: przejęcie twórczych elementów z innego utworu oraz własny oryginalny wkład²⁷.

Istotą opracowania, zaliczanego do dzieł niesamoistnych, jest zdaniem innych przedstawicieli doktryny dokonanie przejęcia, na ogół w drodze transformacji lub inkorporacji (rozumianej jako wtopienie całości lub części dzieła macierzystego w dzieło zależne) elementów o charakterze twórczym, z innego utworu do nowego, przy założeniu, że także własny wkład autora dzieła zależnego zawiera elementy twórcze. Podkreśla się, że nie stanowią dzieł zależnych utwory powstałe na podstawie eksploatacji cudzych utworów na podstawie przepisów o dozwolonym użytku publicznym, a także opracowania wytworów wymienionych w art 4. u. pr. aut.²⁸. (Wyróżnia się nadto bezpośrednią oraz pośrednią zależność łączącą dzieło macierzyste z opracowaniem. Bezpośrednia zależność powstaje np. w bezpośrednich relacjach dzieła tłumaczonego i tłumaczenia, a pośrednia m.in. pomiędzy powieścią a filmem zrealizowanym na jej podstawie. Ta druga zależność wymaga stworzenia między nimi pośredniczącego utworu, także zależnego w postaci np. scenariusza²⁹).

W doktrynie na gruncie art. 2 u. pr. aut. (z punktu widzenia: wykorzystywania rezultatów cudzej twórczości³⁰ lub w kontekście istnienia lub nieistnienia związków pomiędzy utworami wcześniejszymi i późniejszymi³¹ bądź z uwagi na stopień powiązania między utworami³²) wykształciła się typologia dzieląca utwory na dwie zasadnicze kategorie: samoistne i niesamoistne³³, niektórzy autorzy wyróżniają więcej kategorii³⁴.

²⁷ E. Traple, *Art. 2*, pkt 1 i 3.

²⁸ Chodzi o wyłączenia spod zakresu przedmiotowego ustawy.

²⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2016, s. 84.

³⁰ *Ibidem*, s. 41.

³¹ R.M. Skarbiński, *Art. 2*, pkt 6.

³² D. Flisak, *Art. 2*, pkt 2.

³³ Tak też R.M. Skarbiński, *Art. 2*, pkt 7; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 41.

³⁴ Tak E. Traple, *Art. 2*, pkt 1; tak też Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 30 lipca 2012 r., I ACa 483/12, LEX nr 1532400, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

E. Traple wyróżnia trzy kategorie utworów: niesamoistne, w tym opracowania, samoistne, ale inspirowane, oraz całkowicie samoistne i nieinspirowane cudzym dziełem. Utwory całkowicie samoistne i nieinspirowane, zdaniem autorki, nie powstają w próżni intelektualnej, gdyż ich autor czerpie z dotychczasowego dorobku naukowego lub artystycznego, ale nie nawiązuje wprost do żadnego konkretnego dzieła. Utwory inspirowane są dziełami powstającymi w wyniku pobudki dostarczonej przez inny utwór, przy czym związek ten musi być dostrzegalny. Opracowania natomiast pozostają w ścisłym związku z przynajmniej niektórymi elementami utworu wcześniejszego, a ich rozpowszechnianie zawsze wkracza w sferę osobistych i majątkowych praw twórcy utworu pierwotnego. Autorka wyróżnia także dzieła z zapożyczeniami, których nie kwalifikuje do dzieł samoistnych ani do zależnych. Ich cechą charakterystyczną jest bowiem to, że przytoczono w nich dzieło lub jego fragmenty w rozmiarach nieuzasadniających zastosowanie przepisów o dozwolonym cytacie, brak jest także podstaw do przyjęcia opracowania cudzego utworu³⁵.

J. Barta i R. Markiewicz wyróżniają dwie kategorie utworów – samoistne i niesamoistne. Utwory samoistne, w tym dzieła inspirowane, to te, do których nie przejęto twórczych elementów pochodzących z dzieł innego autora. Do dzieł niesamoistnych autorzy zaliczają dzieła zależne i dzieła z zapożyczeniami, które zawierają cytaty piśmiennicze lub inne³⁶. Ich wspólną cechą charakterystyczną jest to, że ich eksploatacja w czasie trwania praw majątkowych, przekraczająca dozwolony użytek, powoduje konieczność uzyskania zgody autora dzieła wykorzystywanego. Dzieła zależne charakteryzują się tym, że zapożyczenia są w nich dominujące, równoważne z resztą utworu lub z innych względów istotne³⁷. Dzieła z zapożyczeniami natomiast powstają przez inkorporację w dzieło całości lub części cudzego utworu. Do dzieł z zapożyczeniami zaliczyli oni także dzieła zawierające zapożyczenia legalizowane przez przepisy o dozwolonym użytku w postaci cytatu³⁸.

Wyjaśnienia, na gruncie prawa autorskiego, wymaga także sformułowanie dotyczące samodzielności, ściśle związane z wcześniej wspomnianymi utworami inspirowanymi. Pojęciem samodzielności nie posługuje się współczesna ustawa o prawie autorskim. Ustawa o prawie autorskim z 1952 r. w art. 3 § 4 posługiwała

³⁵ E. Traple, *Art.* 2, pkt 1 i 2.

³⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 42–43.

³⁷ *Ibidem*, s. 86.

³⁸ *Ibidem*, s. 42–43.

się natomiast sformułowaniem „samodzielnej twórczości” w celu wskazania różnic pomiędzy utworem niesamoistnym, tj. utworem zależnym/opracowaniem a utworem samoistnym, tj. utworem inspirowanym³⁹. Przepis ten stanowił, że „Utworu, który ma cechy samodzielnej twórczości, chociaż podniętę do niego dał cudzy utwór, nie uważa się za opracowanie cudzego utworu”. Orzecznictwo z tego okresu wskazywało, że za kryterium rozgraniczające dzieło inspirowane od dzieła zależnego (art. 3 § 2 i § 4 Prawa autorskiego z 1952 r.) należy uznać „twórcze przetworzenie elementów dzieła inspirującego, tak że o charakterze dzieła inspirowanego decydują już jego własne, indywidualne elementy (a nie elementy przejęte)”⁴⁰. Inspirowany utwór tylko wtedy nie stanowi dzieła zależnego, gdy „miał cechy samodzielnej twórczości” – czytamy w orzeczeniu Sądu Najwyższego z 1971 r., w tym znaczeniu, „że jest na równi z utworem inspirującym dziełem oryginalnym”. „Oryginalność dzieła inspirowanego nie wyłącza skorzystania z tematu dzieła inspirującego, ujęcie tego tematu musi być jednak własnym, indywidualnym ujęciem autora (możliwym także przy pokrewieństwie tematycznego schematu). Brak takiego ujęcia, mimo że nowy utwór nie stanowi nawet przeróbki, pozbawia utwór inspirowany cechy oryginalności. Może to prowadzić do naruszenia osobistych i majątkowych praw autorskich autora dzieła inspirującego”⁴¹.

W wyroku z 2014 r. Sąd Najwyższy zaznaczył natomiast, że: „elementy utworu inspirującego w nowo powstałym utworze inspirowanym są i mogą być rozpoznawalne, ale nie dominujące, stanowiąc efekt emocjonalnego i intelektualnego impulsu wywołanego cudzym dziełem”. Orzeczenie to wskazuje, że o kwalifikacji do kategorii utworu inspirowanego decydować będzie stopień istotności wykorzystania elementów z dzieła macierzystego⁴².

We współczesnym piśmiennictwie nie ulega wątpliwości, że utwór inspirowany jest kwalifikowany jako utwór samoistny (posługując się nomenklaturą E. Traple, nie należą one do kategorii dzieł całkowicie samoistnych), o czym przesądzają jego własne, indywidualne i nowe elementy, a wykonywanie praw do niego nie jest ograniczone zezwoleniem twórcy utworu inspirującego. Jedno-

³⁹ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim, Dz. U. z 1952 r., nr 34, poz. 234.

⁴⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 1972 r., I CR 104/72, LEX nr 63572, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

⁴¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 1971 r., ICR 23/71, LEX nr 63347, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2014 r., I CSK 539/13, LEX nr 1532942, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

częśnie „pobudką” do ich powstania jest inny utwór, co nie prowadzi jednak (inaczej niż w przypadku utworów zależnych) do powstania opracowania i prawnych konsekwencji z nim związanych. Twórca utworu inspirowanego musi liczyć się z ochroną twórcy dzieła inspirującego, zwłaszcza gdy: „dzieło to jest wyraźnie w utworze inspirowanym rozpoznawalne lub w tytule autor odwołuje się do dzieła inspirującego i jego autora”⁴³.

W doktrynie spór budzi natomiast okoliczność, czy dzieło inspirujące i dzieło inspirowane mogą należeć do różnych dziedzin twórczości artystycznej. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny „tak szerokie pojęcie inspiracji jest nieprzydatne dla prawa autorskiego i że o twórczości inspirowanej należy tu mówić tylko w odniesieniu do utworów, które powstały wskutek podniety dostarczonej przez utwór z tej samej dziedziny sztuki, a więc tam, gdzie mogłyby istnieć wątpliwości, czy chodzi o twórczość samodzielna, czy zależną”⁴⁴. Odmienne poglądy wskazują, że „o zaliczeniu dzieła do którejś z wymienionych kategorii dzieł nie powinna decydować przynależność do określonej dziedziny literatury i sztuki, lecz sposób, w jaki korzystano z utworu wcześniejszego”⁴⁵.

Z przeprowadzonej analizy doktrynalnej sformułowania „opracowanie” wynika, że jest ono utworem o charakterze niesamoistnym, przejmującym elementy twórcze wykraczające poza rozmiary dozwolonego użytku, co wiąże się z koniecznością uzyskania zgody twórcy utworu pierwotnego. Utwór niesamoistny nie jest więc utworem samodzielnym w tym znaczeniu, że przejmuje elementy twórcze z innego utworu. Z przeprowadzonej analizy doktrynalnej sformułowania „samodzielne” wynika natomiast, że odnosi się ono do twórczości czerpiącej, co prawda, z dorobku kulturowego, ale w ramach której dominują elementy indywidualnej twórczości, czyli twórczości samoistnej. Zestawienie określeń „samodzielne” i „opracowanie” na gruncie prawa autorskiego wzajemnie się więc wyklucza. Dokonywanie wykładni sformułowania „samodzielne opracowanie” na gruncie u. p.s.w. powinno odbywać się w drodze wykładni gramatycznej tych pojęć.

Mając to na uwadze, warto zastanowić się, czy brak zgodności w rozumieniu pojęć „opracowanie” i „samodzielność” w prawie autorskim i w u. p.s.w. wyklucza możliwość ochrony prac dyplomowych na gruncie prawa autorskiego? Odpowiedzi na to pytanie należy szukać w analizie art. 1 u. pr. aut. Artykuł ten stanowi,

⁴³ E. Traple, *Art. 2*, pkt 22.

⁴⁴ *Ibidem*, pkt 24; tak też R.M. Skarbiński, *Art. 2*, pkt 69.

⁴⁵ M. Poźniak-Niedzielska, *Prawo...*, s. 27.

że dzieło podlegające ochronie prawa autorskiego musi być przejawem „działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalonym w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”. Syntetyczną definicję utworu uzupełniają zawarte w art. 1 ust. 2 (1) u. pr. aut. wskazanie, że „ochroną objęty może być jedynie sposób wyrażenia utworu, nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne”⁴⁶.

W nauce proponuje się pod pojęciem chronionego ustawą „sposobu wyrażenia” rozumieć „skonkretyzowanie pomysłu twórczego”. Rozumienie to nie jest tożsame jedynie z formą utworu, gdyż odnosi się także do jego materii, np. fabuły dzieła literackiego⁴⁷. Zwraca się uwagę na fakt, „że u podstaw wskazanych regulacji leży założenie, że monopol prawno-autorski nie powinien obejmować pomysłów i idei, a tym samym zawłaszczać wszelkich rezultatów działalności intelektualnej człowieka. Tak daleko posunięta wyłączność stanowiłaby istotną barierę dla rozwoju kultury, nauki i gospodarki”⁴⁸. Podkreśla się nadto okoliczność, że: „odkrycia, zasady i koncepcje matematyczne są jedynie odtwarzane przez rekonstrukcję naturalnych zasad istniejących w przyrodzie, a proces ten jest antytezą tworzenia i brak mu cechy indywidualności”⁴⁹. Podobnie nie mają cechy indywidualności procedury i metody określonego działania z uwagi na fakt, że: „stanowią one wyabstrahowane algorytmy postępowania służące osiągnięciu określonego rezultatu oraz ideom, które stanowią rezultat obserwacji świata zewnętrznego lub pewne konstatacje natury ogólnej”⁵⁰.

Zdaniem przedstawicieli doktryny katalog wyłączeń z art. 1 ust. 2 (1) u. pr. aut. należy uzupełnić o inne pozbawione ochrony elementy dzieła. Są nimi: hipotezy naukowe lub popularnonaukowe, metoda i technika tworzenia utworu, styl i maniera artystyczna⁵¹.

⁴⁶ Brak ochrony prawnoautorskiej nie wyłącza jednak ewentualnej ochrony na zasadach ogólnych prawa cywilnego.

⁴⁷ W. Machała, *Utwór jako przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 2013, s. 191.

⁴⁸ R.M. Skarbiński, *Art. 1*, w: *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, red. R.M. Skarbiński, M. Siciarek, pkt 80, Lexis Nexis 2014, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587711108/508548> (dostęp 25.10.2016).

⁴⁹ D. Flisak, *Art. 1*, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, pkt 19, LEX nr 2015, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587669090/466530/flisak-damian-red-prawo-autorskie-i-prawa-pokrewne-komentarz> (dostęp 25.10.2016).

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ J. Barta, R. Markiewicz, *Art. 1*, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, red. J. Barta, R. Markiewicz, pkt 24, Komentarz, LEX nr 2016, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587283630/109027> (dostęp 1.02.2017).

W art. 1 ust. 2 u. pr. aut. ustawodawca formułuje nadto otwarty katalog utworów, zaliczając do nich m.in. utwór wyrażony słowami, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi, utwory plastyczne, fotograficzne, lutnicze, utwory wzornictwa przemysłowego, utwory architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i ubranistyczne, muzyczne i słowo-muzyczne, sceniczne i sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne oraz audiowizualne.

Na podstawie art. 1 ust. 3 u. pr. aut. stwierdzić należy także, że utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od momentu ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną, a jego ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności (art. 1 ust. 4 u. pr. aut.).

W art. 4. u. pr. aut. ustawodawca formułuje natomiast katalog wytworów ludzkiego intelektu wyłączonych spod ochrony prawa autorskiego. Są to: akty normatywne i ich urzędowe projekty, urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole, opublikowane opisy patentowe lub ochronne, proste informacje prasowe.

W literaturze wyinterpretowuje się z art. 1 ust. 1 u. pr. aut. trzy przesłanki udzielenia ochrony danemu obiektowi, które muszą zostać spełnione łącznie. Są nimi: przesłanka twórczości, przesłanka indywidualności oraz przesłanka ustalenia⁵². Dwie pierwsze mają charakter przesłanek materialnych odnoszących się do cech obiektu jako przedmiotu prawa autorskiego, przesłanka ustalenia ma natomiast charakter funkcjonalny i sprowadza się, według R. Skarbińskiego do: „możliwego aktu komunikacji wytworu innej osobie niż twórca”⁵³.

Zauważyć jednak należy, że ocena stopnia oryginalności i indywidualności prac dyplomowych winna być dokonywana w odniesieniu do konkretnych rodzajów prac dyplomowych, determinowanych kierunkiem oraz stopniem kształcenia. W niniejszej pracy poprzestanę na wyznaczeniu ogólnych kryteriów, jakie winny być spełnione, aby wytwór ludzkiego umysłu otoczył ochroną prawa autorskiego.

W odniesieniu do utworów piśmienniczych⁵⁴ (sformułowano nadto w doktrynie wymóg tzw. jedności stylu i ujęcia. Przesłanka jedności utworu: „formułuje wymóg istnienia spistości wynikającej z odpowiedniego doboru, ukształtowania i ułożenia elementów utworu”⁵⁵. Wskazuje się nadto, że dla

⁵² D. Flisak, *Art. 1*, pkt 1.

⁵³ R.M. Skarbiński, *Art. 1*, pkt 21. W doktrynie spotkać można także wyodrębnioną na podstawie art. 1 u. pr. aut. przesłankę konieczną dla twórczości – działalność człowieka. Zob. W. Machała, *Utwór...*, s. 121.

⁵⁴ A obecnie także mulimedialnych i tzw. formatów telewizyjnych.

⁵⁵ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 22.

objęcia ochroną określonego utworu konieczne jest oznaczenie jego granic, wyznaczających zamkniętą w sobie całość, realizującą określone zamierzenia twórcze⁵⁶. Przesłanka jedności utworu nie ma jednak charakteru przesłanki tzw. koniecznej dla faktu zaistnienia twórczości, jak i jego ochrony. W przypadku prac dyplomowych powinna jednak być brana pod uwagę, jako tzw. przesłanka dodatkowa, jej przyjęcie wynika bowiem z wykładni gramatycznej sformułowania: „samodzielne” oraz z innych elementów definiujących pracę dyplomową, tj. faktu, że opracowanie winno odnosić się do określonego zagadnienia naukowego lub artystycznego, lub dokonania artystycznego oraz winno prezentować ogólną wiedzę i umiejętności studenta związane z danym kierunkiem studiów, poziomem i profilem kształcenia oraz umiejętności samodzielnej analizowania i wnioskowania studenta.

Przesłanka twórczości bywa rozmaicie definiowana w literaturze, przy czym przedstawiciele doktryny definiują ją, odwołując się z reguły do orzecznictwa. Jedynie M. Poźniak-Niedzielska używa określenia „działalność twórcza”, tłumacząc, że „chodzi o działalność zmierzającą do kreowania nowych bytów, której rezultatem jest taki wytwór intelektualny, który można uznać za nowy, wzbogacający istniejący stan rzeczy”⁵⁷. Autorka nie precyzuje jednak, czy chodzi jej o nowość w znaczeniu obiektywnym, tj. nowość globalną, czy nowość subiektywną, tj. ocenianą z punktu widzenia samego autora. Rozróżnienia tego dokonał m.in. Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 25 stycznia 2006 r., stwierdzając, że: „wymaganie nowości [w znaczeniu obiektywnym – A.B.-M.] nie jest niezbędną cechą twórczości jako przejawu intelektualnej działalności człowieka”⁵⁸. Ujęcie takie dopuszcza istnienie twórczości paralelnej (równoległej), czyli sytuacji, kiedy dwa podmioty tworzą niezależnie dzieło o podobnej treści lub/i formie. Szczególnie w przypadku prac pisemnych, stanowiących kompilację poglądów doktryny na dany temat, zarówno ujęcie tematu zawarte w spisie treści, jak i poszczególne części wywodu zasadniczego mogą się pokrywać, co nie może być uznane za plagiat, o ile spełniona została przesłanka subiektywnej nowości.

Warunku obiektywnej nowości nie musimy więc stawiać także pracom dyplomowym, wystarczające będzie w tym przypadku żądanie, aby spełniały one przesłankę subiektywnej nowości. Pogląd ten wydaje się podzielać zdanie

⁵⁶ D. Flisak, *Utwór multimedialny w prawie autorskim*, Warszawa 2008, s. 55.

⁵⁷ M. Poźniak-Niedzielska, *Prawo...*, s. 16.

⁵⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2006 r., I CK 281/05, LEX nr 181263, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

wyrażone przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 czerwca 2010 r. Sąd stwierdził wówczas, że: „przesłankę twórczości uznaje się za spełnioną, gdy stworzone dzieło jest nowe z punktu widzenia twórcy”⁵⁹. Tak ujęta nowość zbliżona jest charakterem do samodzielności określającej opracowanie (pracę dyplomową) w u. p.s.w.

Inni, definiując przesłankę twórczości, odwołują się do wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 7 listopada 2007 r., który stwierdził, że sformułowanie, iż utwór stanowi przejaw działalności twórczej, oznacza, „że utwór powinien stanowić rezultat działalności o charakterze kreatywnym. Przesłanka ta, nazywa jest niekiedy jako przesłanka «oryginalności» utworu, zostanie zrealizowana wówczas, gdy powstanie subiektywnie nowy wytwór intelektu”⁶⁰. Podkreśla się ponadto, że wymóg kreatywnego charakteru działalności twórczej oznacza, że ochronie nie będą podlegały efekty działań o charakterze rutynowym, szablonowym, w tym praca o charakterze technicznym, pozbawiającym twórcę swobody dokonywania wyborów⁶¹. Proces tworzenia polega na tym, że: „rezultat podejmowanego działania stanowi projekcję wyobraźni osoby, od której pochodzi, zmierzając do wypełnienia tych elementów wykonywanego zadania, które nie są wynikiem zastosowania jedynie określonej wiedzy, sprawności, surowców, urządzeń bądź technologii”⁶².

Zanegować należy w kontekście prac dyplomowych doktrynalną propozycję wzbogacenia przesłanki twórczego charakteru o element tzw. doniosłości kulturowej. Postulat taki, wysunięty przez W. Machałą, opiera się na założeniu, że tylko dzieła o istotnym znaczeniu dla społeczeństwa mogłyby zostać objęte ochroną prawa autorskiego⁶³. Koncepcja ta, jak słusznie podnosi się w literaturze: „nie eliminuje zakresu ocenności spełniania przez dzieło kryteriów ochronnych, różnicuje dzieła z uwagi na ich wartość i przeznaczenie, zmierza w odwrotnym kierunku niż orzecznictwo TSUE”⁶⁴. W kontekście prac dyplomowych przyjęcie elementu doniosłości kulturowej w ocenie przesłanki twórczego charakteru pracy spowodować mogłoby natomiast nieobjęcie ochroną części prac dyplomowych z uwagi na ich niewielką kulturową doniosłość.

⁵⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, LEX nr 694269, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

⁶⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 7 listopada 2007 r., I ACa 800/07LEX nr 370747, za: J. Barta, R. Markiewicz, *Art. 1*, pkt 8.

⁶¹ J. Barta, R. Markiewicz, *Art. 1*, pkt 9.

⁶² *Ibidem*, pkt 12.

⁶³ W. Machała, *Utwór...*, s. 150.

⁶⁴ D. Flisak, *Art. 1*, pkt 4.

Indywidualny charakter utworu związany jest *stricte* z działalnością człowieka jako twórcy, który w procesie tworzenia nadaje utworowi niepowtarzalny charakter przejawiający się w sposobie ujęcia tematu i w sposobie jego wyrażenia. Przesłanka indywidualności jest obecnie definiowana w doktrynie i orzecznictwie poprzez odniesienie do oceny rezultatu procesu twórczego⁶⁵. Odzwierciedleniem tego stanowiska jest wypowiedź Sądu Najwyższego z 2014 r.: „Stanowisko, czy dany wytwór spełnia przesłankę indywidualności, dokonuje się na podstawie analizy cech samego wytworu, a nie procesu myślowego twórcy, który doprowadził do jego powstania”⁶⁶. W konsekwencji spełnia tę cechę wytwór, który jest niepowtarzalny, nieposiadający swego odpowiednika w przeszłości. Przesłanka indywidualnego charakteru utworu pełni tym samym podwójną rolę: przesądza o tym, że dany utwór jest chroniony jako przedmiot prawa autorskiego i że jest chroniony w tych granicach, w jakich posiada indywidualny charakter. W sytuacji sporu stwierdzenie indywidualnego charakteru utworu, jako kryterium ustawowego przesadzającego, że mamy do czynienia z twórczością, należeć będzie do sądu.

Jak jednak stwierdzić w praktyce indywidualny charakter utworu? Jak oceniać występowanie w ocenianym obiekcie cechy indywidualności? Koncepcje obiektywizujące (restrykcyjne⁶⁷) odwołują się do teorii statystycznej jednorazowości Szwajcara M. Kummera⁶⁸. Możliwość zastosowania tej metody na gruncie polskiego prawa dopuścił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 lutego 2009 r. w odniesieniu do tzw. utworów referencyjnych (w tej sprawie była to „Specyfikacja istotnych warunków zamówienia”, stanowiąca utwór pracowniczy). Sąd stwierdził wówczas, że: „Dla oceny określonego dzieła referencyjnego przydatna jest koncepcja tzw. statystycznej jednorazowości, która zakłada badanie, czy takie samo lub bardzo podobne dzieło powstało już wcześniej oraz czy jest statystycznie prawdopodobne sporządzenie w przyszłości takiego samego dzieła przez inną osobę. Odpowiedź przecząca uzasadnia tezę o istnieniu cechy indywidualności dzieła”. Jednocześnie stwierdził, że: „Oceniając stopień indywidualności określonego wytworu intelektu należy uwzględnić rodzaj dzieła.

⁶⁵ Tak J. Barta, R. Markiewicz, *Art. 1*, pkt 10; R.M. Skarbiński, *Art. 1*, pkt 22; D. Flisak, *Art. 1*, pkt 5.

⁶⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2014 r., V CSK 202/13, LEX nr 1486990, [www:lex.pl](http://www.lex.pl) (dostęp 24.11.2016).

⁶⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Art. 1*, pkt 16.

⁶⁸ Teoria ta powstała w latach sześćdziesiątych XX w., a wyrażona została w monografii *Das Urheberrechtlich Schützbares Werk*, wydanej w Bernie w 1968 r.

Inne przesłanki decydują w przypadku dzieła literackiego (np. poetyckość języka, dobór środków stylistycznych i wersyfikacji), inne zaś w odniesieniu do utworów o charakterze referencyjnym⁶⁹. Teoria statystycznej jednorazowości została w doktrynie poddana krytyce na gruncie prawa materialnego, jak i procesowego, zarzucono także nadawanie jej w Polsce treści odbiegającej od stanowiska samego autora⁷⁰.

Na gruncie polskiego prawa sformułowano także koncepcję obiektywizującą, mniej rygorystyczną. Koncepcja poszukiwania indywidualizmu polega na odwołaniu się do obiektywnie doświadczalnych cech gatunkowych utworu w celu stwierdzenia, czy różni się on od innych dzieł tego samego gatunku. Koncepcja zakłada porównywanie utworów w ramach tych samych kategorii gatunkowych/rodzajowych. W przypadku utworów literackich ocenie podlegać będą m.in.: poetyckość języka, dobór środków stylistycznych i wersyfikacji; w przypadku utworów referencyjnych: dobór słownictwa, składni, układ poszczególnych kwestii przedstawionych w ramach opracowania, sposób formułowania śródtytułów; w przypadku kompilacji wykorzystujących powszechnie dostępne dane: własny wybór poszczególnych elementów, segregacja, sposób przedstawienia. Pomocnicze znaczenie przy ocenie indywidualnego charakteru ma także istnienie swobodnej przestrzeni twórczej oraz efektywne jej wykorzystanie przez autora w trakcie tworzenia. Na podstawie orzecznictwa wskazuje się na sytuacje, kiedy swoboda indywidualnego ujęcia zostaje zredukowana przez obiektywne ograniczenia. Jest to m.in. dzieło wymagające zastosowania specjalistycznej wiedzy technicznej, jeśli jego treść jest z góry zdeterminowana obiektywnymi warunkami i wymaganiami technicznymi oraz charakterem realizowanego rozwiązania problemu technicznego. Nie eliminuje natomiast całkowitej swobody indywidualnego ukształtowania narzucony przez prawo obowiązek stworzenia określonego dokumentu, np. projektu gminnej strategii rozwoju; zawarty

⁶⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2009 r., V CSK 337/08, LEX nr 488738, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

⁷⁰ D. Flisak, *Maxa Kummera teoria statystycznej jednorazowości – pozorne rozwiązanie problematycznej oceny indywidualności dzieła*, w: *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013, s. 283. D. Flisak zarzuca teorii skrajny obiektywizm w podejściu do badania indywidualnej twórczości, abstrahowanie od procesu twórczego, co w konsekwencji prowadzi do trudności w uzasadnianiu istnienia więzi autorskiej warunkującej istnienie praw osobistych; niemożność wystąpienia twórczości równoległej, która wymyka się prawdopodobieństwu.

w rozporządzeniu zarys treści programowych nie wyklucza ochrony treści podręczników szkolnych. Pozbawione indywidualnego charakteru będą w góry dzieła realizujące określony schemat, mające charakter rutynowy, banalny, oczywisty i narzucający się⁷¹.

Według koncepcji podmiotowej/subiektywnej (starszej w czasie, gdyż nawiązującej do polskiej przedwojennej koncepcji dzieła, za które uznawało każdy przejaw działalności duchowej, noszący cechę osobowości twórczej) utwór powinien odzwierciedlać tzw. piętno osobiste twórcy, w tym odbijać jego osobowość. Ustalanie tak rozumianej indywidualności wymaga więc badania relacji między autorem a rezultatem jego pracy. Odzwierciedleniem takiego sposobu myślenia o indywidualności jest pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 marca 2014 r. Sąd stwierdził m.in., że „nie można uznać, że wytwór ma cechę indywidualności, a tym samym, aby miał także charakter twórczy, wówczas, gdy jest on rezultatem pracy o charakterze technicznym, polegającej na wykonywaniu czynności wymagających jedynie określonej wiedzy i sprawności oraz użycia określonych narzędzi, surowców i technologii. Cechą pracy o charakterze technicznym jest przewidywalność i powtarzalność osiągniętego rezultatu. Proces tworzenia, w przeciwieństwie do pracy technicznej, polega na tym, że rezultat podejmowanego działania stanowi projekcję wyobraźni osoby, od której pochodzi, zmierzając do wypełnienia tych elementów wykonywanego zadania, które nie są jedynie wynikiem zastosowania określonej wiedzy, sprawności, surowców, urządzeń bądź technologii”⁷².

W kontekście prac dyplomowych właściwe wydaje się poszukiwanie indywidualizmu poprzez odwołanie się do koncepcji polegającej na szukaniu obiektywnie doświadczalnych cech gatunkowych utworu w celu stwierdzenia, czy różni się on od innych dzieł tego samego gatunku

Trzecia przesłanka udzielenia ochrony prawnoautorskiej obiektowi związana jest z ustaleniem utworu. Jak pisze R.W. Skarbiński (jest to pogląd podzielany przez większość przedstawicieli doktryny)⁷³: „do ustalenia nie jest konieczna faktyczna komunikacja odbiorcy. Wystarcza sama możliwość stworzenia warunków potencjalnej percepcji utworu przez co najmniej jednego odbiorcę”. Ten sam

⁷¹ D. Flisak, *Art. 1*, pkt 8.

⁷² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2014 r., V CSK 202/13, LEX nr 1486990, www.lex.pl (dostęp 24.11.2016).

⁷³ Tak J. Sobczak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa–Poznań 2000, s. 43; W. Machała, *Utwór...*, s. 183; inaczej E. Szydełko-Ferenc, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Szydełko-Ferenc, Warszawa 2011, s. 17.

autor dodaje także, że ustalenie dotyczyć ma elementów twórczych utworu⁷⁴, ustalonych w jakiegokolwiek, choćby nietrwałej postaci, stwarzającej odbiorcy możliwość odczytania walorów estetycznych lub intelektualnych dzieła⁷⁵.

Zauważyć należy, że moment ustalenia pracy dyplomowej jako utworu uzależniony będzie kierunkiem i stopniem kształcenia. Inny może być moment ustalenia prac przygotowywanych na studiach aktorskich lub plastycznych (stanowiących np. happening lub przedstawienie), inny dla prac przygotowywanych na studiach humanistycznych, w tym prac pisemnych. W tym drugim przypadku wydaje się, że byt prac dyplomowych zależy od ich odpowiedniego utrwalenia, nie ustalenia. Nie znajdziemy jednak wsparcia normatywnego takiego rozwiązania na gruncie prawa autorskiego.

Wśród okoliczności obojętnych z punktu widzenia objęcia ochroną prawnoautorską danego obiektu wymienia się (częściowo podpierając się orzecznictwem w konkretnych sprawach): wartość utworu, cel powstania utworu i jego przeznaczenie, jakość utworu mierzona profesjonalnym wykonaniem czy zakładaną przydatnością dla użytkownika, funkcjonalność utworu, walory estetyczne utworu, wysiłek poniesiony w związku z wytworzeniem dzieła oraz wykorzystanie specyficznej indywidualnie dobranej wiedzy. Okoliczności te, choć nie mają samoistnego, decydującego znaczenia dla objęcia ochroną dzieła, odgrywają istotną rolę z uwagi na dokonywaną przez sądy oceną *ad casum*. Tym samym mogą one mieć znaczenie w procesie wykazywania zdolności ochronnej dzieła⁷⁶. Pogląd ten należy uznać za zasadny w kontekście prac dyplomowych.

Za okoliczności mające znaczenie dla objęcia ochroną różnych rodzajów prac dyplomowych uznać należy: wartość utworu i jego przeznaczenie, jakość utworu, walory estetyczne utworu, wykorzystanie specjalistycznej, indywidualnie dobranej wiedzy. Mniej liberalne podejście odnosi się także do osoby twórcy pracy dyplomowej, którym jest osoba o kwalifikowanych cechach – student. Wsparcie normatywne tej koncepcji znaleźć można w definicji pracy dyplomowej jako samodzielnego opracowania określonego zagadnienia naukowego lub artystycznego, lub dokonania artys-

⁷⁴ R.W. Skarbiński, *Art. 1*, pkt 72.

⁷⁵ *Ibidem*, pkt 74.

⁷⁶ D. Flisak, *Art. 1*, pkt 21. Podobnie wśród okoliczności niemających znaczenia w świetle brzmienia art. 1 u. pr. aut. J. Barta i R. Markiewicz wymieniają: naukową lub artystyczną wartość (poziom) utworu, przeznaczenie dzieła, sposób wyrażenia dzieła, dopełnienie jakichkolwiek formalności. Zob. J. Barta, R. Markiewicz, *Art. 1*, pkt 5. Podobnie M. Poźniak-Niedzielska (*Prawo...*, s. 18) wymienia: wartość utworu, czyli jego poziom artystyczny, naukowy lub inny, przeznaczenie utworu, czyli cel, w jakim został stworzony, oraz funkcje, jakie ma spełniać.

tycznego prezentującego ogólną wiedzę i umiejętności studenta związane z danym kierunkiem studiów, poziomem i profilem kształcenia oraz umiejętności samodzielnego analizowania i wnioskowania. Okolicznością mającą wpływ na objęcie ochroną prawa autorskiego prac dyplomowych jest nadto okoliczność zgodności powstania pracy w sposób zgodny z prawem, nienaruszający cudzych praw autorskich.

Konkludując, należy stwierdzić, że zestawienie określeń „samodzielne” i „opracowanie” używanych w definiowaniu pracy dyplomowej przez u. p.s.w. nie odpowiada rozumieniu tych pojęć na gruncie prawa autorskiego. Na gruncie u. p.s.w. pojęcie samodzielnego opracowania uwypukla aspekt obiektywnej nowości dzieła (nie jest kopią, przeróbką, podróbką, naśladownictwem). Ujęcie takie w zasadzie uniemożliwia istnienie twórczości równoległej w przypadku prac dyplomowych. *A contrario* na gruncie prawnautorskim dopuszczalne jest istnienie twórczości równoległej, także w przypadku opracowań. Zauważyć także należy, że wykładnia sformułowania na gruncie u. p.s.w. nie wskazuje na okoliczność, że przedmiotem opracowania ma być w istocie jakiś inny utwór. Ustawa posługuje się ogólnym sformułowaniem odnoszącym się do opracowania zagadnienia naukowego, artystycznego itd. Otwarte pozostaje pytanie, czy mogą istnieć takie prace dyplomowe, które w treści i formie nie odwołują się do innych utworów, czerpiąc jedynie z ogólnych pokładów kultury? *A contrario* na gruncie prawa autorskiego termin „opracowanie” wprost przekierowuje nas do innego utworu. Prowadzi to do wniosku, że prace dyplomowe mogą stanowić przedmiot prawa autorskiego, o ile spełniają warunki wyznaczone przez art. 1 u. pr. aut. Chodzi tutaj o specyficzne dla tej gałęzi prawa przesłanki warunkujące objęcie ochroną prawa autorskiego intelektualnych wytworów pracy ludzkiej. Istnieją one obok wymogów *sui generis* sformułowanych w odniesieniu do charakteru pracy dyplomowej w u. p.s.w. Są to zapisy wskazujące na określony sposób wyrażenia, konieczność utrwalenia pracy dyplomowej (w przypadku prac pisemnych), a także konieczność posiadania określonej wartości.

Akty normatywne

Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim, Dz. U. z 1952 r., nr 34, poz. 234.

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. z 1994 r., nr 24, poz. 83, z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2005 r., nr 164, poz. 1365, z późn. zm.

Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2014 r., poz. 1198.

Wykaz orzecnictwa

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2006 r., I CK 281/05, LEX nr 181263, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2006 r., IV CSK 203/06, LEX nr 369175, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 7 listopada 2007 r., I ACa 800/07, LEX nr 370747, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2009 r., V CSK 337/08, LEX nr 488738, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, LEX nr 694269, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2011 r., IV CSK 274/10, LEX nr 738126, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 30 lipca 2012 r., I ACa 483/12, LEX nr 1532400, www.lex.pl (dostęp 1.02.2017).

Inne

- Uzasadnienie zmian w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, dokonanych ustawą z dnia 11 lipca 2014 r.*, <https://sip.lex.pl/#/projekt-ustawy/101949604?unitId=justification> (dostęp 25.11.2016).
- Wielki słownik języka polskiego*, http://wsjp.pl/index.php?id_hasla=1574&id_znaczenia=4038080&l=22&ind=0 (dostęp 1.02.2017).
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/samodzielność.html> (dostęp 5.12.2016).
- Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/samodzielność;5494776.html> (dostęp 5.12.2016).

Literatura

- Barta J., Markiewicz R., *Art. 1*, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, LEX 2011, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587283631/109028> (dostęp 1.02.2017).
- Barta J., Markiewicz R., *Art. 2*, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, LEX 2011, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587283631/109028> (dostęp 1.02.2017).
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2016.

- Dańczak P., *Decyzja administracyjna w indywidualnych sprawach studentów i doktorantów*, LEX 2015, <https://sip.lex.pl/#/monografia/369328090/73?keyword=da%C5%84czak&tocHit=1> (dostęp 25.11.2016).
- Flisak D., *Art. 1*, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, LEX 2015, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587669091/466531> (dostęp 1.02.2017).
- Flisak D., *Art. 2*, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, LEX 2015, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587669091/466531> (dostęp 1.02.2017).
- Flisak D., *Utwór multimedialny w prawie autorskim*, Warszawa 2008.
- Flisak D., *Maxa Kummera teoria statystycznej jednorazowości – pozorne rozwiązanie problematycznej oceny indywidualności dzieła*, w: *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013.
- Lewandowska I., *Dziedzictwo kulturowe – problemy terminologiczne, zakres podejściowy, podejście badawcze*, w: *Róbcie teatr... Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Bohdanowi Głuszcakowi*, red. I. Grzesiak, A. Naruszewicz-Duchlińska, A. Staniszewski, Olsztyn 2007.
- Machała W., *Utwór jako przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 2013.
- Poźniak-Niedzielska M., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, red. M. Poźniak-Niedzielska, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2007.
- Sarbiński R.M., *Art. 1*, w: *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, red. R.M. Skarbiński, M. Siciarek, LexisNexis 2014, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587711108/508548> (dostęp 1.02.2017).
- Sarbiński R.M., *Art. 2*, w: *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*, R.M. Skarbiński, M. Siciarek, LexisNexis 2014, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587711108/508548> (dostęp 1.02.2017).
- Sobczak J., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa–Poznań 2000.
- Szydełko-Ferenc E., *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Szydełko-Ferenc, Warszawa 2011.
- Traple E., *Art. 1*, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, LEX 2011, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587283631/109028> (dostęp 1.02.2017).
- Traple E., *Art. 2*, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, LEX 2011, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587283631/109028> (dostęp 1.02.2017).

DIPLOMA THESIS AS AN OBJECT OF COPYRIGHT

Summary

In the article, the author puts a following question: can the way of defining terms “independent” and “work” from Act on Copyright be used in relations to diploma theses, or should these definitions be replaced by the grammatical interpretation on the basis of Law on Higher Education Act (according to the rule of terms’ autonomy in specific legal act)? To answer the question, the author introduces dictionary meanings of considered terms, and then presents their meaning on the grounds of copyright. The author arrives at conclusion that different definitions of words “independent” and “work”, used to define diploma thesis by the Law on Higher Education Act and on the grounds of copyright, are mutually exclusive. Interpretation of the phrase “independent work” on the basis of Law on Higher Education Act should happen through grammatical interpretation of these terms.

In the next part of the article, the author wonders if lack of agreement on the meaning of terms “work” and “independence” between copyright law and Law on Higher Education Act eliminates the possibility of copyright protection of diploma theses. The author arrives at conclusion that diploma thesis can be an object of copyright, as long as they fulfil conditions named by Art. 1 of the Copyright Act. These conditions consist of specific for this branch of the law prerequisite conditions of providing copyright protection for intellectual product of human labour. They exist next to character requirements of diploma thesis in the Law on Higher Education Act, which include specific way of expression, necessity of preservation of diploma thesis (in case of written thesis) and necessity of presenting certain value.

Keywords: diploma thesis, independent work, object of copyright